

Verslag van de forumdiscussie

In de forumdiscussie, onder voorzitterschap van les Zonneveld, kwam een aantal aspecten uit de zeven voordrachten weer aan de orde, naast technische (cognitieve) zaken ook persoonlijke standpunten over ethiek en esthetiek.

Op deze mooie dag in mei hield Zonneveld de luchttemperatuur bij in de tent. Deze schommelde meest rond de 32°C. Desondanks was de discussie levendig.

Genetische variatie

Jacobi opende met een vraag over het risico van grote genetische variatie waar Heybroek in zijn voordracht voor gepleit heeft, omdat dit volgens hem tot raszuiverheid zou kunnen leiden, waarbij nakomelingen minder vruchtbaar zouden worden en gevoeliger voor ziekten en plagen. Heybroek was dit niet met hem eens, en voerde aan dat bomen geen inteeltlijnen hebben zoals bij een aantal landbouwgewassen in extreme mate het geval kan zijn. In dat geval kan uitmendelen leiden tot minder gunstige nakomelingen na een eerste generatie waarbij het heterosiseffect zorgt voor snellere groei en grote vitaliteit. In de bosbouw is het heterosiseffect bij mengen van meerdere populaties minder extreem, en pakt daarom ook in latere generaties juist gunstig uit. Het risico bij het optreden van herkomsthybriden leek hem dus niet aanwezig. IJzerman argumenteerde dat je steeds naar de populatie moest kijken, in plaats van naar individuen. In een populatie hoort spreiding te zitten, dit selecteert zich in het veld steeds uit, afhan-

kelijk van de omstandigheden en het beheer. Westra meldde dat er op Schovenhorst een merkwaardig mengsel van herkomsten aanwezig is, zowel goed als slecht aangepast, en dat dit niet altijd even goed groeit. Het beheer wil hierin selecteren. Hij vroeg aan Heybroek of dit aan te raden is. Heybroek zei dat vroeger in Nederland vooral de groene douglas optimaal voor Nederland werd geacht, en dat nu meestal de grijze typen klimatologisch beter aangepast lijken, met name wegens de geringere droogtegevoeligheid. Hij vond een mengsel van herkomsten vooral voordelen geven in verband met selectiemogelijkheden door de beheerder. Het handhaven van pure lijnen vond hij onderwets.

Natuurwaarde

Dielen stelde een vraag aan Siebel en Kuiper over de definitie van "natuurwaarde", hij vroeg zich af of in verband met de vele schimmels bij de exotische naaldbomen (zie bijdrage Kuiper) niet zou leiden tot verlies aan natuurwaarde bij verwijderen van deze soorten naaldbomen, zoals o.a. Natuurmonumenten doet. Kuiper herhaalde dat de definitie uit de Ecosysteemvisie Bos (Al, E., Koop, H. & Meeuwissen, T. 1995 Natuur in Bossen - Ecosysteemvisie Bos. Rapport IKC Natuurbeheer, Wageningen, Nr. 14, 329p.) juist als probleem heeft dat er twee afzonderlijke zaken in de definitie zijn opgenomen: verscheidenheid en oorspronkelijkheid. Deze kunnen geheel verschillend uitwerken bij de evaluatie van veranderingen in het bos. Volgens hem is dit een goed voorbeeld van de keuzen die door de mens moeten wor-

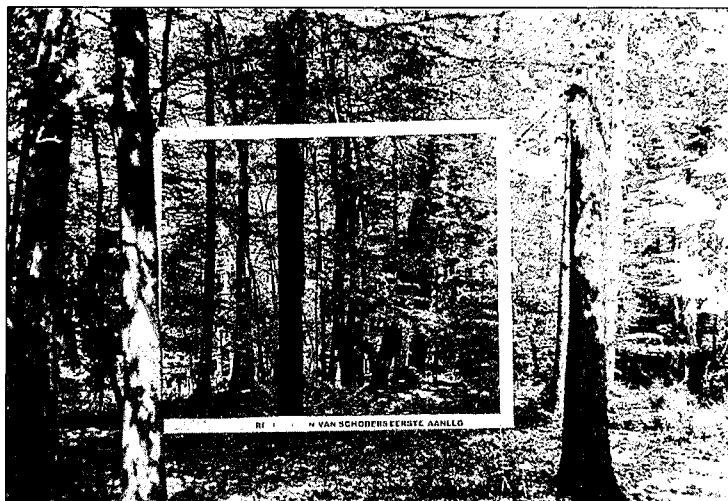
den gemaakt, en daarbij gaat het niet om het aantal schimmels en het aantal vogelsoorten die direct tegen elkaar kunnen worden afgewogen bij verandering in boomsoort. Siebel vond bovendien dat, als je de grove den uit de overzichten van Kuiper niet als exoot zou tellen, de natuurwaarde van de overige naaldboomsoorten niet erg hoog was. Dielen vond dat ook de ontwikkelingen in de tijd moeten worden meegeteld. Ook een naaldbos met exoten is voor de natuur meer waard als het 300 jaar oud is. Volgens Siebel moet daar dan te lang op gewacht worden. Korthals vond dat ook het begrip natuurwaarde moet worden opgedeeld in een cognitief wetenschappelijk deel, dat door ecologen en biologen beoordeeld kan worden, en een publiek deel. Deze dingen zijn te belangrijk om alleen aan deskundigen over te laten. De maatschappij moet uiteindelijk de keuzen rechtvaardigen. Volgens hem moet je niet te bang zijn om het publiek de keus te laten maken. Volgens Siebel gebruikt Natuurmonumenten het begrip belevingswaarde expliciet in de drie gehanteerde beheerstrategieën, vooral in het cultuurlandschap, maar zelfs in het natuuroog natuurlijke landschap is er ruimte voor exoten, bijvoorbeeld in lanen. Volgens Zonneveld werd er vroeger niet voor niets over de natuurschoonwet gesproken, daarin zat ook het esthetische element. Volgens Heybroek werkt Natuurmonumenten in elk geval in de p.r. met het begrip schoonheid. In de praktijk vond hij wel dat het lastig omgaan is met de twee delen uit de definitie: biodiversiteit versus natuurlijkheid. Deze sporen vaak niet met elkaar.

Belevingswaarde

Van Goor vroeg aan Mw. Veer of de leeftijd van het bos niet duidelijker had moeten worden opgenomen in de foto-enquête. Nu leek het erop dat jong bos altijd minder gunstig werd beoordeeld dan oud bos, terwijl jong bos nodig is om oud bos te kunnen krijgen. Veer vond dat het voor de bezoekers meestal niet van belang is hoe het bos zich ontwikkelt, maar hoe het er nu uitziet. Afgezien daarvan werden ook nu de jongere bossen van alle soorten voldoende goed beoordeeld. Alleen de oudere loofbossen kwamen er nog beter uit. Veer had alle vertrouwen in de kwaliteit van het bosbeheer en herhaalde dat het bos meestal nog meer gewaardeerd werd als er meer kennis over het bos werd verkregen. Buis noemde als andere factor die in de enquête had kunnen worden meegenomen het winterbeeld met een sneeuwlaag. Dan waren de verschillen tussen de bostypen wellicht nog kleiner geweest in de beoordeling door recreanten, wat Mw. Veer beaamde. Tegelijkertijd zouden de uitkomsten uit de foto-enquête dan minder sturend zijn voor het beheer, gezien vanuit de belevingswaarde.

Volgen van veranderingen

Zwart hield een pleidooi voor variatie, mede gebaseerd op de voordracht van Korthals. Hij vroeg zich af hoe je het bos voldoende goed kan monitoren (om invulling te geven aan de waakzaamheid die Korthals aanbeveelt) als je veranderingen aanbrengt en op welke schaal je dat dan doet: per eigenaar, per gebied of op Europese schaal. Het gaat erom dat de resultaten van de monitoring weer bruikbaar zijn voor bijstelling van het beheer. Korthals vond monitoring vooral nodig bij grote ingrepen, en voor exoten kan dat zowel introductie

als verwijderen betekenen. Wat is het effect op het ecosysteem? Hierbij zou je plaatselijke amateur-organisaties voor biologische inventarisaties kunnen proberen in te zetten, je moet hoe dan ook het publiek inzetten voor een zo groot mogelijke betrokkenheid bij het bos. Het blijkt ook dat bezoekers veel signalen doorgeven, zeker als het gaat over grote grazers waar iets mee aan de hand is (denk aan de discussies over dode dieren in de Oostvaardersplassen). In de monitoring is mogelijke overwoekering door één soort vanzelfsprekend een belangrijk aspect. Dit speelt ook op Europese schaal. Dielen vond het nogal wat dat er in de laatste negen jaar twintig procent van het naalddhout bleek te zijn verdwenen. Hij vond dat de consequenties hiervan goed gevolgd zouden moeten worden. Voor Wiersum was het opvallend dat bij de belangrijke factoren die Mw. Veer opnoemde met betrekking tot de belevingswaarde er drie waren die eigenlijk alleen op opstandsniveau bekeken konden worden: openheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid. Hier blijkt de boomsoort er nauwelijks iets toe te doen. Moeten we niet meer over de bosstructuur praten

als we het over recreatieve aantrekkelijkheid hebben?

In het bos en in de maatschappij

Om te compenseren voor het hoge abstractiegehalte van de discussie haalde Zu Ortenburg een herinnering op aan een uitspraak van de Duitse bosbouwer Pfeil, zo'n 150 jaar geleden. Pfeil vond dat een houtvester minstens twee uur per dag buiten moest zijn in het bos om een goed beheerder te kunnen zijn. Jansen noemde het principe van de "regelkring" die De Lange in zijn voordracht presenteerde hiervan een goed voorbeeld. Kijk naar hoe het bos zich ontwikkelt en handel dan naar bevind van zaken, eigenlijk precies zoals Biolley het al adviseerde. De Lange vond dat een beheerder in dat geval ook twee uur per dag zijn oor te luister moest leggen in de maatschappij, om ook daarvan signalen op te vangen. Voor een beheerder zijn de ontwikkelingen in het bos vaak redelijk bekend (cognitief proces) en er is een duidelijke beheersdoelstelling, maar ontbreekt het aan de andere processen die Korthals heeft genoemd (ethisch en esthetisch), terwijl de recreatieve functievulling voor

bijvoorbeeld Schovenhorst ook van belang is.

Naturalisatie van exoten

Ook d' Ansembourg wilde terug naar de realiteit: er zijn twee ontwikkelingen in de Nederlandse bosbouw die direct met exoten te maken hebben. Het Programma Beheer van LNV geeft minder subsidie als er in een bepaalde mate exoten aanwezig zijn in het bos, en in de certificeringsdiscussie kan de aanwezigheid van exoten er ook toe leiden dat het bosbeheer niet gecertificeerd kan worden volgens de FSC criteria (Forest Stewardship Council). Dergelijke discussies spelen een grote rol in de bedrijfsvoering, met groot risico op "fout hout". De bosbouwvereniging zou een commissie "inheems/uitheems" of "naturalisatie" moeten instellen om o.a. over de rol van landsgrenzen te praten (in een voor mensen samengroeiend Europa) en over de rol van natuurlijke dynamiek in de beweging van boomsoorten. Voor hem als eigenaar en beheerder gaat het er vooral om of een boomsoort zich hier thuisvoelt. Dit blijkt o.a. uit de groei en uit succes bij verjonging. Volgens De Vries zijn exoten niet per definitie een probleem om het bosbeheer te certificeren, zeker niet onder Principe 10 van de FSC, dat speciaal over plantages gaat. De problemen met exoten spelen veel meer in het natuurlijke bos, bijvoorbeeld in de tropen, dit speelt nauwelijks in Nederland. Volgens Siebel heeft ook het Programma Beheer een vrij ruimhartige blik op exoten, zo worden veel boomsoorten uit Europa inheems genoemd voor Nederland, bijvoorbeeld de esdoorn en de tamme kastanje.

Programma Beheer

Beleidsambtenaar Kooy van LNV reageerde hierop door expliciet het Programma Beheer ter dis-

cussie te stellen. Hij vroeg om suggesties uit het publiek om nieuwe formuleringen voor te kunnen leggen aan de nieuwe bewindslieden, als volgend jaar het Natuurbeleidsplan 2 uitkomt, met daarin opgenomen het Bosbeleidsplan en de Nota Landschap. Hij heeft graag iets diepgaandere reacties dan van politici verwacht kan worden. Offermans reageert hierop door te stellen dat bosbeheerders vaak worden gedwongen tot omvorming van hun bos bij een veranderend subsidiestelsel, waarbij er een groot risico is op een grootschalig effect op het Nederlandse bos. Korthals vond het sturen op zich geen probleem, maar wel als er een drastisch effect zou kunnen ontstaan in een bepaalde richting. Sturen dus liefst in kleine stappen. Kooy noteerde deze oproep. Treep wierp op dat het ook om betrouwbaarheid van het ministerie gaat. Vroeger werden er door de overheid bepaalde adviezen gegeven, terwijl nu subsidies hoger lijken te worden als men toch iets anders gedaan heeft. Er zit vaak niet veel tijd tussen dit soort beleidswijzigingen. Kooy hield vol dat het bij adviezen toch om eigen beslissingen van eigenaren en beheerders gaat, en vond bovendien dat de overheid ook een verantwoordelijkheid heeft om te corrigeren als het beleid achterhaald lijkt. Wiersum vond dat in de outputsturing van het Programma Beheer de exoten geen probleem zijn, als het om esthetische waardering gaat. Kooy antwoordde dat dit wel gold voor de natuurwaarde, ook een belangrijke functie van het bos. Wiersum achtte dit nog niet beezen, terwijl er bovendien andere dominante invloeden op het bos zijn, zoals luchtverontreiniging, die wellicht veel schadelijker zijn voor de natuurwaarde. Siebel vond dat duidelijk is aan-

getoond dat de natuurwaarde omlaag gaat bij gebruik van douglas, maar dit geldt in feite ook voor een inheemse soort als Taxus.

Pluriforme samenleving en pluriform bos

Mw. Claessens riep op om te luisteren naar het pleidooi van Korthals en de discussie niet te laten verzanden in een gevecht om het meest waarachtige standpunt om anderen hiervan te kunnen overtuigen. Korthals signaleerde juist dat men niet overal hetzelfde wil. Dit probeert de Provincie Gelderland ook te bereiken in een grote regio als de Veluwe. Bepaalde gebieden daarbinnen die waardevol of mooi zijn zouden liefst zo moeten blijven, onafhankelijk van wie de eigenaar is. De provincie kan dit niet afdwingen, maar wel stimuleren. Het Programma Beheer zou hier ook een goede rol in kunnen vervullen. Dit zou dan uiteindelijk ook voor een lange termijn moeten worden afgesproken. Binnen die afspraken blijft er dan wel voldoende ruimte voor beheerders. Van der Molen vroeg zich af of je de redeneringen over een multiraciale samenleving ook kon laten gelden voor het bos. Zowel voor Siebel, Korthals als Kooy leek dit niet zo'n goed idee en ethisch ook te ingewikkeld. Voor Siebel is de herkomst ook niet het belangrijkste, maar de invloed op de natuurwaarde in het bos. Korthals vond dat je in de natuur juist niet alles moest mixen, het idee om overal Konikpaarden tegen te kunnen komen stond hem niet aan. Het bos moet dus gedifferentieerd blijven met liefst zoveel mogelijk strategieën, de drie strategieën die Natuurmonumenten hanteert vond hij nog minimaal. Daarbij moet je wel beseffen dat je dan nog niet iedereen tevreden kunt stellen in zijn wensen over het bos. Hij vond het erg

goed dat je mooi oud bos met exoten had, zoals op Schovenhorst en daarnaast Natuurmonumenten met ander soort bos. Dat pleit volgens De Lange dus ook voor het handhaven van veel eigenaren in het Nederlandse bos, elk met zijn eigen keuzen in het beheer. Voor Kooy moet in elk geval de subsidiëring gebaseerd zijn op de functies die het bos vervult en dit is volgens hem nogal pluriform. Hij was het ermee eens dat de overheid niet teveel moet sturen met de subsidies. Van Leeuwen vond het jammer dat de productiefunctie van het bos niet gesubsidieerd wordt, omdat hout nodig is en er niet teveel op de import geleund mag worden, ook om redenen van natuurwaarde (elders). Bij de bosuitbreiding in Nederland is er op dit moment vooral geld voor de aanleg en niet voor het beheer in de fase daarna. Gelukkig kunnen de aangeplante exotische boomsoorten zichzelf vaak financieel goed bedruipen. Hij vroeg het ministerie wel om voor subsidiëring van het bosbeheer ook in ketens en eindproducten te denken.

Slotopmerkingen

Jansen stelde dat het een misverstand is te denken dat exoten de natuurlijke bossen in Nederland hebben verdrongen. Bossen met exoten zijn meestal aangelegd op heide en stuifzand, vaak na een generatie grove den om de groeiplaats weer voor meer-eisend bos geschikt te maken. Soms is hakhout omgezet in bos met exoten, maar ook daar

was geen sprake van oorspronkelijk bos met hoge natuurwaarde. Van het overgebleven natuurlijke loofbos of malebos is vrijwel niets omgezet in naaldbos van exoten. Westra sloot zich hierbij aan door te zeggen dat het nogal logisch is dat jong naaldbos lager uitvalt in natuurwaarde dan oud loofbos. Zelfs Leibundgut vergreep zich nogal eens aan deze oneerlijke vergelijking. Op Schovenhorst is men ook begonnen met eenvormige monoculturen, doch dit kon ook niet anders in die armoedige pioniersituatie. Via geleidelijke processen kan men nu trots zijn op wat er bereikt is. Hij stelde dat de dennenakkers van nu de natuurterreinen van de toekomst zijn.

Zonneveld sloot de discussie met een dankwoord aan sprekers en deelnemers af onder vermelding dat de temperatuur in de tent nu begon te zakken naar 31°C en riep op om vooral over de rol van exoten na te blijven denken (cognitief, ethisch en esthetisch). Het verbaasde hem niet dat er nog enige verschillen van inzicht bleven bestaan en vond dit een extra reden om variabel met exoten om te gaan in onze pluriforme samenleving. De sprekers kregen een exotische fles explosieve drank aangereikt.

Jubileumrede bij het 150-jarige bestaan van Schovenhorst

Na afsluiting van de discussie hield Van der Meiden, als voorzitter van het bestuur van de Stichting Schovenhorst, een jubileumrede. Van der Meiden voel-

de zich weleens jaloers op de 150-jarige jubilaris: deze wordt steeds mooier, steeds productiever en steeds meer bemind. Daar is ook wel veel voor gedaan vanaf de oprichting van het landgoed in 1848 door Schober en de familie Oudemans. Daarin zijn ook welbewust exoten ingezet en deze spelen nog steeds een grote rol op het landgoed. Hij dankte de Studiekring voor het bezoek aan Schovenhorst om over voors en tegens van exoten te praten.

Schovenhorst blijft veel energie steken in de boomcollecties (pineta, arboreta en Driecontinentenbos) en ook in wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast zijn de boomsoortencollecties ook cultuurmonumenten gezien de leeftijd. De doopceel van Schovenhorst zal worden gelicht in het boek dat Jaap Buis over de geschiedenis van Schovenhorst heeft geschreven en dat ook in mei uitkomt. Deze geschiedenis wordt geplaatst in de geschiedenis van de Nederlandse bospolitiek. Dit levert een verrassende inblik op. In de toekomst zullen de boomcollecties worden uitgebreid met autochtoon materiaal van inheemse boomsoorten. Ook de educatieve functie van Schovenhorst zal worden geprofessionaliseerd met een gerenoveerde conferentiegelegenheid in de Werkstee en er zal worden gewerkt met wisselende educatieve thema's. Schovenhorst hoopt dus ook in de toekomst als veelzijdig landgoed te blijven functioneren. Daarop hief iedereen het glas.